

Ausiàs March

Visat núm. 6
(octubre 2008)
per Hans-Ingo Radatz

Sens dubte, la literatura catalana medieval ha d'agrair les seves obres clàssiques més importants al que aleshores era el regne de València. En prosa, el gran clàssic és Joanot Martorell amb el seu *Tirant lo Blanc*, una novel·la de cavalleries magnífica i sorprenentment moderna; en canvi, en lírica no hi ha res en tota la literatura catalana que es pugui comparar amb el conjunt d'obres poètiques d'Ausiàs March pel que fa a substància, qualitat i innovació. March és un autor de tanta categoria que, en tot l'àmbit catalanoparlant, hi ha centenars de carrers, escoles, places i instituts que en porten el nom.

Gràcies a les conegudes versions musicals del compositor valencià Raimon, Ausiàs March no comparteix el mateix destí de molts poetes medievals dels quals majoritàriament se sol conèixer el nom, però no la seva obra. Per mitjà de les cançons de Raimon, els catalans cultes coneixen un bon grapat dels seus poemes. March és el gran clàssic de la literatura catalana moderna i la seva influència és perceptible arreu, sigui per Pere Gimferrer (qui va traduir l'obra de March a l'espanyol amb el mateix valor), sigui per Vicent Andrés Estellés (l'obra del qual és plena de lemes ausiasmarquians), sigui per Josep Piera o per molts altres.

Si en la consciència de la comunitat literària internacional no s'inclou Ausiàs March dins la mateixa categoria que Petrarca o Villon, segurament no es deu a la importància literària de la seva obra, sinó únicament al destí històric de la seva comunitat de parlants. Poc després que March portés la lírica catalana fins a uns límits insospitats, va començar la llarga fase de la Decadència del català com a llengua literària, la qual va distanciar l'autor del seu públic. I si Ausiàs March es va guanyar una reputació en la literatura espanyola del Siglo de Oro va ser tan sols gràcies a altres autors catalans que escrivien en espanyol com, per exemple, Joan Boscà. En les obres de Garcilaso de la Vega, Diego Hurtado de Mendoza, Gutierre de Cetina, Fernando de Herrera, el comte de Villamediana i d'altres es troben passatges que revelen una intimitat amb Ausiàs March, de manera que la seva influència sobre la poesia espanyola d'aquells segles sí que es comparable amb la de Petrarca en alguns aspectes. La posterior acollida de March va canviar arran d'aquesta relació, i se'l va veure com un trobador entre d'altres. La comprensió que la poesia de March representa un gènere *sui generis* s'estén, a poc a poc, però de manera continuada, més enllà dels països de llengua catalana, i això es reflecteix sobretot en la intensa activitat traductora.

El poeta March

March és el primer poeta en llengua catalana. Per entendre el que això significa s'ha de tenir en

compte que la major part de la poesia catalana medieval rebia una forta influència de la lírica trobadoresca de l'Occitània veïna. Era tan gran la influència que fins al segle XV els catalans van emprar el català per a la literatura en prosa; però, en canvi, l'occità per a la poesia. Ausiàs March fou el primer poeta català que va trencar aquest automatisme i va renunciar conseqüentment a pretendre «refinar» les seves obres utilitzant una llengua poètica pseudotrobadoresca molt allunyada de la llengua d'ús quotidià. Escriu allò que el commou, i ho fa en la seva pròpia llengua. Aquest ús conseqüent del català també es pot entendre com una renúncia a la concepció poètica de la seva època, la qual considerava que la poesia consistia a complir de manera artesana una sèrie de regles que s'adquirien amb l'ajuda d'uns llibres de text concrets. March trenca aquesta idea i desplaça tota la seva atenció cap al contingut dels poemes. Mentre que els trobadors havien experimentat amb estrofes complexes i mètriques variables, March simplement escull per a la immensa major part de la seva obra el vers més corrent de l'època: el decasíl·lab amb cesura regular després de la quarta síl·laba.

A primera vista, i segons la tradició trobadoresca, els temes dels seus poemes també semblen estar fixats, ja que la major part de la seva obra gira entorn de l'amor cortès. Però el que fa de March un poeta excepcional no és pas la seva qualitat com a trobador del *fin'amor*, el qual ja havien llostat moltes generacions de poetes abans que ell; la seva grandesa resideix en el fet que fou el primer a escriure sobre les seves experiències més personals. Els seus debats teòrics —en part interminables— sobre la naturalesa de l'amor sobresurten del que és convencional, precisament pel fet que l'autor parla una vegada i una altra sobre el seu fracàs personal vers el seu ideal. March, doncs, no és un «trobador de l'amor cortès», sinó més aviat un «trobador de la impossibilitat de l'amor cortès», la impossibilitat de dur a la pràctica el concepte d'amor trobadoresc. Gràcies a la sinceritat inusual del poeta, que confessa la seva pròpia frustració, el que, d'altra manera, podria semblar un teorema exànime es converteix en un element versemblant d'un drama interior.

En aquest aspecte innovador de pretendre ser versemblant es pot establir un curiós paral·lelisme entre March i els que més o menys serien els seus contemporanis: Oswald von Wolkenstein, Geoffrey Chaucer, François Villon i Dafydd ap Gwilym (per esmentar-ne només uns quants), els quals, en les seves respectives cultures, van desenvolupar els nous mecanismes de la poesia moderna. Cal afegir-hi, també, la introducció de la poesia a la realitat quotidiana. Però així com Villon i els altres introdueixen una realitat externa i social, en Ausiàs March es tracta sobretot d'una realitat psicològica de la seva autoanàlisi, i això és el que el diferencia dels seus exemples i predecessors.

Mentre que els poetes contemporanis de l'àmbit de l'escola de Tolosa de Llenguadoc produïen grans quantitats de poesia lírica religiosa, en els «Cants d'amor» ausiasmarquians les referències cristianes són insignificants. No va ser fins a la segona etapa de creació que va desplaçar la temàtica de la seva poesia de l'amor a l'àmbit filosòfic; i, tant en els «Cants morals» com en el «Cant espiritual», el poeta decanta definitivament el seu interès cap a plantejaments morals i teològics.

De fet, la frustració de March no solament es refereix a les relacions amoroses, sinó que s'estén a la seva relació amb Déu. En l'àmbit de l'amor, penetra en l'ideal d'amor cortès filosòficament i teòrica fins a l'últim detall, i l'afirma de manera racional i sense restriccions, malgrat de fracassar-hi en la pràctica una vegada i una altra. En l'àmbit de la teologia, també està a l'altura filosòfica del seu temps, i es mostra molt familiaritzat amb el sistema de la teologia escolàstica. I aquí també fracassa en l'intent de posar la seva vida d'acord amb el que s'entenia per intel·lectualment correcte («Cant espiritual»).

És precisament aquest esquinç el que enfila tota la seva obra i li confereix la seva impaciència. Perquè la personalitat del poeta, orgullosa i conscient de la seva pròpia vàlua, l'impedeix de superar aquest conflicte intern o de refugiar-se en alguna mentida de la seva vida. Com a veritable filòsof, li resulta impossible renunciar a les seves conviccions morals, encara que ell mateix sigui massa feble

per viure-les. En canvi, com a veritable poeta, li resulta impossible de difondre els seus grans ideals i, així, silenciar la frustració que sent. Arreu de la seva obra es reconeix aquesta autoconfiança orgullosa del poeta: «[A] temps he cor d'acer, de carn e fust. / Io só aquest que em dic Ausiàs March!». Aquest és l'orgull que atorga al conflicte de March una grandesa autènticament literària, ja que ell obliga a mantenir les contradiccions i a aplicar-les a allò que és nou.

És només a través de l'expressió artística que el seu conflicte intern troba una mena de conciliació passatgera, però en l'últim moment resta indissoluble. Sempre troba noves imatges per a la seva ànima esquinçada, apocalíptiques visions d'una força elemental que, en els millors moments, alliberat de qualsevol egoisme àvid d'agradar, captiva el lector a través dels detalls, tan reals que xoquen, i la immediatesa expressionista.

El dilema de March potser es pot explicar per l'encontre de dues visions del món incompatibles que, sense que ell en fos conscient, eren antagòniques: d'una banda, encara se sentia profundament lligat a la manera de pensar tancada de l'edat mitjana; però, de l'altra, ja havia absorbit massa coses de la antropocèntrica visió del món de la Renaixença quan allò li hauria pogut proporcionar la seguretat que anhelava.

Ausiàs March i el seu temps

Les dades biogràfiques que tenim sobre March encara són molt escasses. Va néixer, probablement, a Gandia el 1397, fill del noble i també poeta Pere March (segons una altra teoria, va néixer a València l'any 1400). La poesia era una tradició familiar que, a part del seu pare, també va seguir el seu oncle Jaume March. Quan el 1415 el rei Ferran I va convocar les Corts de València, també hi va aparèixer el jove Ausiàs March en representació dels cavallers, i ho va fer amb el rang de «donzell», que era com es tenia per costum dirigir-se als fills de cavallers, membres de l'estament de la cavalleria. Així, segueix la carrera típica per a un jove del seu rang, la qual el portaria més tard a la cort reial i a diverses aventures de guerra. El successor de Ferran, Alfons IV el Magnànim, va emprendre l'any 1420 una expedició cap a Sardenya per tal de reprimir un alçament; una expedició que ha tingut una consideració especial en la història de la literatura, ja que hi van participar nombrosos poetes de diversa procedència i llengua, entre els quals figurava el català Andreu Febrer i el valencià Jordi de Sant Jordi. Però entre els expedicionaris també hi havia un jove i encara desconegut cavaller valencià anomenat Ausiàs March, el qual es va guanyar una fama militar en aquesta campanya.

Com a mostra de gratitud, el rei li va atorgar la sobirania dels pobles de Beniarjó, Pardines i Vernissa i va delegar-li, a ell i als seus descendents, el dret d'administrar justícia civil i criminal. El 1426 Ausiàs March va ser anomenat falconer major del rei, un càrrec que, si més no formalment, va ocupar fins que morí. March va passar diversos anys a la cort d'Alfons IV el Magnànim, qui aleshores encara no s'havia traslladat a Itàlia i amb el qual poetes catalans i castellans convivia estretament. Per a March, els anys a la cort van significar una experiència que, malgrat ser curta, de ben segur va marcar la seva carrera literària, encara que se suposava que en aquell temps encara no escrivia. El 1428 March va abandonar la cort i va tornar —potser a petició de la seva mare malalta— a Gandia. Allà es va establir definitivament per dedicar-se a l'administració dels seus béns. Fou durant aquell temps que probablement començà l'activitat literària.

L'any 1437, a l'edat de quaranta anys, va contraure el primer matrimoni, el qual li va proporcionar grans avantatges econòmics. La núvia era Isabel Martorell i Montpalau, germana del coautor de *Tirant lo Blanc*, Joanot Martorell, i filla d'un cavaller benestant. Isabel Martorell va morir només dos anys després i March va heretar-ne el domini de les poblacions Ràfol de Xaló, Traella i Cuca, a la vall de Xaló.

El 1443 March es va casar per segona vegada. La seva segona dona fou Joana Escorna i Castellà i, igual que la primera, era de família benestant. Aquest sembla haver estat un matrimoni del tot feliç, tal com es pot deduir del fet que March disposés al seu testament que, després de morir ell, el cadàver de Joana s'enterrés al seu costat, a la tomba dels March. I, segons els darrers càlculs, els magnífics sis «Cants de mort» van ser escrits amb motiu de la mort de Joana Escorna. Si aquest fos realment el cas, hauria estat difícil d'imaginar un llibre més contradictori respecte a la poesia trobadoresca, ja que els conceptes de *matrimoni* i *amor* en la tradició de l'amor trobadoresc eren tan incompatibles com la combinació dels termes *muller* i *aimia*.

Després que March es retirés de les responsabilitats com a governador de Gandia i es dedicés completament a la seva obra, el matrimoni va abandonar Gandia definitivament l'any 1450 i va traslladar el seu domicili a la ciutat de València (al carrer de Cabillers). Quatre anys després va morir la seva dona Joana, i Ausiàs March la va sobreviure nou anys. Mor l'any 1459, també a València, a la catedral de la qual roman la seva sepultura.

Traduït per Alèxia Vila